

תכונותיו של מנהיג

"וַיְהִי כִּי יָבִיֵא אֶת הָעָם אֶל מֹשֶׁה, וַיֹּאמֶר, עָלָה נַעֲלָה וַיִּרְשָׁנוּ אֶתְּהָ כִּי יָכוֹל נוֹכַל לָהּ" (במדבר יג, ל).

ויהושע היכן היה? המנהיג הבא של עם ישראל נאלם דום בשעת מבחן גדולה זו? מדוע לא היסה אף הוא את העם? הם הרי היו בעצה אחת. ורק אחרי לילה שלם שכל בני ישראל בכו והתלוננו על משה ועל אהרן, הצטרף יהושע לְכָלֵב, "וַיְהוֹשֻׁעַ בֶּן נוּן וְכָלֵב בֶּן יִפְנֶה מִן הַתֵּרִים אֶת הָאָרֶץ, קָרְעוּ בְּגָדֵיהֶם. וַיֹּאמְרוּ אֶל כָּל עַדְת בְּנֵי יִשְׂרָאֵל לֵאמֹר, הָאָרֶץ אֲשֶׁר עֲבַרְנוּ בָּהּ לְתוֹר אֶתְּהָ, טוֹבָה הָאָרֶץ מְאֹד מְאֹד" (במדבר יד, ו-ז)?!

"וַיַּעֲלוּ בְּנֵגֶב וַיָּבֵא עַד חֲבֵרוֹן", וַיָּבֹאוּ מִבְּעֵי לָהּ, אָמַר רַבָּא, מִלְּמַד שְׁפִירֵשׁ כָּלֵב מַעֲצַת מְרַגְלִים, וְהִלֵּךְ וַנִּשְׁתַּטַּח עַל קִבְרֵי אֲבוֹת, אָמַר לָהּ, אֲבוֹתֵי בְּקִשׁוּ עָלַי רַחֲמִים שְׁאֵנְצֵל מַעֲצַת מְרַגְלִים. יְהוֹשֻׁעַ כָּבַר בְּקִשׁ מֹשֶׁה עָלָיו רַחֲמִים, שְׁנֵאֲמַר "וַיִּקְרָא מֹשֶׁה לְהוֹשֻׁעַ בֶּן נוּן יְהוֹשֻׁעַ", יְהִי יוֹשִׁיעַךָ מַעֲצַת מְרַגְלִים, וְהִינוּ דְכָתִיב, "וְעַבְדֵי כָלֵב עֲקֵב הָיְתָה רוּחַ אַחֲרֵת עִמּוֹ" (סוטה לד:).

כָּלֵב פִּירֵשׁ מַעֲצַת מְרַגְלִים, הוּא מִבֵּין אֶת הַאֲתַגֵּר הַגְּדוֹל וְהַסְכָּנָה הַגְּדוֹלָה הָאוֹרְבִים לַפְתַּחוֹ, הוּא הוֹלֵךְ וּמִשְׁתַּטַּח עַל קִבְרֵי הָאֲבוֹת, וּמִבְקֵשׁ מֵהֶם לְהַתְּפַלֵּל עָלָיו שִׁינְצֵל מַעֲצַת מְרַגְלִים. אֲבָל מִדּוּעַ לֹא הַתְּפַלֵּל עָלָיו מֹשֶׁה רַבֵּינוּ? מִדּוּעַ הַתְּפַלֵּל רַק עַל יְהוֹשֻׁעַ? וְכִי כָלֵב אֵינוֹ זָקוּק לְתַפִּילָתוֹ שֶׁל הַצַּדִּיק?

"וְעַבְדֵי כָלֵב עֲקֵב הָיְתָה רוּחַ אַחֲרֵת עִמּוֹ, וַיִּמְלֵא אַחֲרָי, וְהִבִּיאֲתִיו אֶל הָאָרֶץ אֲשֶׁר בָּא שָׁמָּה וְזָרְעוּ יוֹרְשָׁנָה" (במדבר יד, כד). כָּלֵב זֹכָה לְשֹׁכֵר מִיּוֹחַד בִּירוֹשַׁת הָאָרֶץ, "עַל כֵּן הָיְתָה חֲבֵרוֹן לְכָלֵב בֶּן יִפְנֶה

הַקְנִזִי לְנַחֵלָה עַד הַיּוֹם הַזֶּה, יַעַן אֲשֶׁר מָלֵא אַחֲרַי ה' אֱלֹהֵי יִשְׂרָאֵל" (יהושע יד, יד). ושכרו של יהושע היכן הוא? הרי גם הוא פירש מעצת מרגלים, גם הוא קרע את בגדיו, ואמר לכל עדת ישראל שטובה הארץ מאוד מאוד, הוא היה יחד עם כָּלֵב כאשר אמרו כָּל הָעֵדָה לְרַגֹּם אֹתָם בְּאֲבָנִים (במדבר יד, י), האם לא מגיע גם לו שכר כלשהו על כך?

הרמב"ן (יד, כד) חש בתמיהה זו, ומתריך: "וְעַבְדֵי כָּלֵב" - לא הזכיר יהושע, כי פירש לְכָלֵב שכרו שיוריש הארץ אשר בא שמה, ושכר יהושע אינו ראוי לפרשו עתה שיהיה הוא במקום משה.

יהושע קיבל גם הוא שכר על כך שפירש מעצת מרגלים, ולא זו בלבד, אלא שזכה לשכר הגדול שהוא יהיה זה שינהיג את עם ישראל אחרי משה, והסיבה שהתורה לא מזכירה זאת, כי לא ראוי לדבר על מילוי מקומו של משה רבנו בהנהגה כאשר הוא בשיא כוחו.

מדוע זוכה יהושע להיות המנהיג של עם ישראל על פני כָּלֵב בֶּן יִפְנֶה, הרי כָּלֵב בֶּן יִפְנֶה, נהג באומץ רב כאשר היה הראשון לחלוק על המרגלים, בעוד יהושע שותק, בתכונות מנהיגות אלו של אומץ לב, והליכה נגד הזרם, נראה לכאורה שְׁכָלֵב בֶּן יִפְנֶה מאפיל על יהושע בן נון?

ונראה שהרמב"ן מתייחס גם לשאלה זו בהמשך דבריו: והקדים הכתוב (פסוק ל) כִּי אִם כָּלֵב בֶּן יִפְנֶה וַיְהוֹשֶׁעַ בֶּן נֹון, בעבור כי הוא הקדים לחלוק על המרגלים וַיֵּהָס כָּלֵב (לעיל יג ל), אבל משה אמר (פסוק לח) וַיְהוֹשֶׁעַ בֶּן נֹון וְכָלֵב בֶּן יִפְנֶה חֵיוֹ מִן הָאֲנָשִׁים, בעבור גודל מעלת יהושע בחכמה.

היכן רואים אנו את גודל מעלת יהושע בחכמה? בודאי שתלמידו המובהק ביותר של משה רבנו מלא רוח חכמה "וַיְהוֹשֶׁעַ בֶּן נֹון מָלֵא רוּחַ חָכְמָה כִּי סָמַךְ מֹשֶׁה אֶת יָדָיו עָלָיו" (דברים לד, ט), אבל היכן אנו רואים זאת בפרשת המרגלים, מול חכמתו של כָּלֵב בֶּן יִפְנֶה, שידע איך להשתיק את העם ולומר את דברו?

אין לך חביב לפני הקדוש ברוך הוא, כשלים שמשתלם לעשות מצוה, ונותן נפשו כדי שיציל בשליחותו, ואין לך בני אדם שנסתלחו לעשות מצוה, ונותנין נפשם להצליח בשליחותן, כאותם שנים ששלח יהושע בן נון, שנאמר (יהושע ב, א): "וישלח יהושע בן נון מן השטים שנים", מי היו, שנו רבותינו, אלו פינחס וכלב, והלכו ונתנו נפשם, והצליחו בשליחותן (במדבר רבה טז, א).

כלב בן יפנה היה לוחם אמיץ, בעל חוט שדרה, שלא נסחף אחר הזרם, מסור לחלוטין להצליח בשליחותו, אדם כזה מתאים להיות חוד החנית של השירותים החשאיים, מרגל מעבר לקווי האויב, כפי שאכן עשה בשליחותו של יהושע, אבל הוא איננו מתאים להיות מנהיג של עם. "ויבאו עד נחל אשכול" (במדבר יג, כג), לא רצו לטל פרות ארץ ישראל. אלולי כלב ששלף את חרבו וירד לפניהם ואמר להם, אם אין אנו נוטלין, או אתם הורגים אותי או אני הורג אתכם, לא היו נוטלין. לפיכך נאמר (יהושע יד, ט): "אם לא הארץ אשר דרכה רגלך בה, לך תהיה לנחלה" (תנחומא יג, ח). עוד כאשר היו באמצע משימת הריגול בארץ כנען, מאיים כלב בן יפנה על חבריו בנשק, אדם מהיר חימה, הממהר לצאת למאבק, לצאת ולהלחם, צריך לתעל את מידותיו לדברים הנכונים, כפי שאכן עשה כלב, אבל הוא לא מתאים להנהיג עם, כדי להנהיג את העם יש צורך בהרבה סבלנות, ויש צורך לנהוג תמיד בחכמה.

יהושע בן נון לעומתו, היו בו כל התכונות להן זקוק מנהיג, גם הוא היה אמיץ, גם הוא לא נסחף אחר הזרם, גם הוא היה מסור לחלוטין להצליח בשליחותו, אבל בנוסף לכל אלו בלטה בו במיוחד מעלת החכמה, יהושע ראה את המצב הקשה אליו הם נקלעו מול עשרת המרגלים האחרים שהוציאו את דיבת הארץ רעה, הסיתו את העם נגד משה ואהרן, והמתין בסבלנות, הוא שתק שתיקה מחושבת. אמר רבי יוחנן משום ר' יוסי, מנין שאין מרצין לו לאדם בשעת כעסו, דכתיב (שמות לג, יד) "פני ילכו והנחתי לך", אמר לו הקדוש ברוך הוא למשה, המתן לי עד שיעברו פנים של זעם ואניח לך (ברכות ז). יהושע הבין שצריך

לתת לזעם לעבור, הוא נתן לעם להביע את זעמו בהפגנות המחאה, ורק אחרי שנרגעו מעט הרוחות הוא בחר לצאת נגדם בקריאה "טובה הארץ מאד מאד!" מנהיג של עם צריך להיות מחושב וקר רוח, לדעת מתי לתת לעם להביע את זעמו, ומתי השעה הנכונה, לעמוד מול כולם ולהנהיג.

משה רבנו לא התפלל על כֶּלֶב כמו שהתפלל על יהושע, "יְהוָה יוֹשִׁיעֶךָ מֵעֵצַת מְרַגְלִים", משום ש"וְעַבְדִּי כֶּלֶב עֵקֵב הָיְתָה רוּחַ אַחֲרַת עַמּוֹ", על כֶּלֶב לא היה חשש שיושפע מהמרגלים, עקב אופיו ומזגו המהיר והתקיף, למשה רבנו היה ברור שהוא ייצא מיד למאבק נגד המרגלים, כפי שאכן עשה עוד כשהיו באמצע משימת הריגול בארץ כנען, לעומת זאת יהושע שנהג בחכמה, והמתין בסבלנות לשעת הכושר כדי להאבק ולהנהיג את העם, הסתכן בכך שהוא עשוי להיות מושפע מהמרגלים בזמן ההמתנה, עקב כחו של ההרגל, לכן עליו התפלל משה.

מָה רָאָה מֹשֶׁה לְהוֹסִיף עַל שְׁמוֹ שֶׁל יְהוֹשֻׁעַ יוֹ"ד? אֵלָּא כֶּלֶב נָטַל שְׂכָרוֹ מִן הָאָרֶץ, שֶׁנֶּאֱמַר: "וְלוֹ אָתַן אֶת הָאָרֶץ אֲשֶׁר דָּרַךְ בָּהּ" (דברים א, לו). וְיְהוֹשֻׁעַ נָטַל שְׂכָר עֲשָׂרַת הַשָּׁבָטִים, שֶׁנִּתְּוֹסַף עַל שְׁמוֹ יוֹ"ד עֶשֶׂר, שֶׁנֶּאֱמַר: "וַיִּקְרָא מֹשֶׁה לְיְהוֹשֻׁעַ בֶּן נֹון יְהוֹשֻׁעַ" (תנחומא יג, ו).

מדוע לא נטל כֶּלֶב שכר עשרת השבטים, הרי גם הוא נאבק בהם יחד עם יהושע, ואפילו הקדים אותו?

לפי דברינו מובנים היטב דברי המדרש, כֶּלֶב נטל שכרו מן הארץ, מידה כנגד מידה על כך שהגן על הארץ בחרוף נפש מפני המוציאים דיבתה רעה, אבל השפעתו על כלל ישראל היתה מוגבלת, כי הוא נאבק בהם בשעת הזעם, כאשר אף אחד לא היה פתוח לקבל את דבריו, לעומתו נטל יהושע בן נון שכר עשרת השבטים משום שהוא בחכמתו יצא למאבק בשעה הנכונה, אחרי שהזעם הציבורי שכך מעט, וכך הצליח להשפיע על כלל ישראל, ולפיכך נטל שכר כנגד כולם.